

Література:

1. Атлас природних умов і естественних ресурсів УРСР. – М.:ГУГК, 1978.
2. Атлас Ровенської області. – М.:ГУГК, 1985. – 28с.
3. Географічна енциклопедія України. Т.1,2,3. – К.:УРЕ, 1989-1993.
4. Коротун І.М., Коротун Л.К. Географія Рівненської області. – Рівне: видавництво Рівненського інституту підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, 1996. – 274с.
5. Логінова Г.М. Ландшафти Зарічненського району та їх радіоактивне забруднення /рукопис/. – Тернопіль: ТДПУ, 2001.-105с.
6. Логінова Г.М. Оцінка просторових закономірностей радіоактивного забруднення Зарічненського району Рівненської області.//Зб. “Студентський вісник”. – №2. – Тернопіль: ТДПУ, 2001. – С.45-46.
7. Природа Ровенської області. /За редакцією К.І. Геренчука). – Львів: “Вища школа”, 1976. – 156с.
8. Физико-географическое районирование Украинской ССР./Под ред. В.П. Попова, А.М. Марынич, А.И. Ланько. – К.: изд-во Киевского ун-та, 1968. – с.5-77.

Summary:

Loginova G., Chernyuk G. PROTECTED LANDSCAPES OF THE RIVNESKE POLLISSYA.

The article deals with the results of Rivneske Pollissya. On the base of which the author shows the morphological structure of the landscapes of Rivnesky nature reserve and proves the necessity of the research of the processes, which take place under the influence of a melioration and radioactive pollution.

УДК 911.3 : 338.48

Василь ТРИСНЮК

РОЗШИРЕННЯ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРИРОДНО – ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ТА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ

Проблема збереження біорізноманіття є складовою комплексу проблем, пов'язаних з охороною довкілля, забезпечення екологічної стабільності і сталого (збалансованого) розвитку, основні завдання якого відображені у “Порядку денному на XXI сторіччя”, прийнятого на конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992). Сталий розвиток передбачає економічне зростання з урахуванням необхідності збереження природного середовища і оптимізації використання природних ресурсів.

Розширенню та вдосконаленню природно-заповідного фонду, формування екологічної мережі Західного Поділля присвячено праці Адаменка О.М., Волошина І.М., Царика Л.П., П'ятківського І. О., Оліяр Г.І.

Тернопільщина має унікальні природні умови і ресурси, які можуть забезпечити сталий розвиток. Проте, практика екстенсивного типу розвитку економіки сприяла збільшенню антропогенного навантаження на природне середовище. Одним із негативних проявів нерационального природокористування є втрата єдності і цілісності ландшафтної структури. На території області утворилась значна кількість фрагментарних заповідних об'єктів і територій, що веде до збіднення видового різноманіття, перешкоджає розселенню та міграції видів, генетичному обміну. Як наслідок, знижується організованість (упорядкованість) біосистем, їх здатність до саморегуляції, самовідновлення, погіршується екологічні умови середовища існування людей.

Основним принципом охорони довкілля є збереження видової різноманітності і

цілісності природних комплексів. Найбільш досконалою формою збереження біологічного і ландшафтного різноманіття є заповідання як природних комплексів, на яких це позначався або слабо позначався вплив людини, так і антропогенізованих ділянок шляхом вилучення їх із користування для ренатуралізації.

Правові основи створення і збереження природно-заповідних територій та об'єктів, розвиток і вдосконалення мережі природно-заповідний фонду забезпечуються і регулюються Конституцією України (1996), Законами України "Про охорону навколишнього природного середовища" (1991), "Про природно-заповідний фонд України" (1992), "Про тваринний світ" (1999), "Про заходи щодо охорони водно-болотних угідь, які мають міжнародне значення" (1995), Положеннями "Про Червону книгу України" (1992), "Про Зелену книгу України" (1997). Ряд питань охорони природних середовищ регулюється Земельним (1992), Лісовим (1994) і Водним (1995) кодексами України.

Тернопільщина має розвинену мережу природно-заповідних територій, але як у кількісному, так і у якісному відношенні вона вимагає вдосконалення, розширення і оптимізації. Сучасна мережа територій та об'єктів природно-заповідного фонду репрезентує ландшафтне і біологічне різноманіття Західного Поділля і прилеглих територій.

Станом на 1 січня 2003 року мережа природно-заповідного фонду Тернопільської області складається із 542 територій та об'єктів загальною площею 116527,16 га, або 8,42 відсотка території області.

Природно-заповідний фонд представлений практично всіма категоріями територій та об'єктів крім біосферних заповідників і національних природних парків. В межах області функціонує природний заповідник "Медобори" площею 10516,7 га, три регіональних ландшафтних парки площею 42997,0 га, 117 ландшафтних, лісових, ботанічних, загальнозоологічних, орнітологічних, гідрологічних заказників площею 61323,52 га, 391 комплексна, геологічна, гідрологічна, ботанічна та зоологічна пам'ятка природи площею 1105,74 га, 4 заповідних урочища площею 476,2 га, 3 ботанічних сади площею 258,3 га, 9 дендрологічних парки площею 109,7 га, 1 зоологічний парк площею 10,0 га та 13 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва площею 114,2 га. До складу територій інших об'єктів ПЗФ входять 106 території площею 384,20 га.

Із загальної площі природно-заповідного фонду області 10716,7 га надано у користування природно-заповідним установам (без врахування регіональних ландшафтних парків, де не створено спеціальні адміністрації), що становить 24,9% від території ПЗФ, і 0,8% від території області.

За адміністративними одиницями природно-заповідний фонд області розміщений досить нерівномірно від 8,25 – 15,85% у Борщівському, Заліщицькому та Бережанському районах до 1,6 – 2,7 % у Козівському, Зборівському районах та м. Тернополі. Частка площі природно-заповідного фонду від площі адміністративних одиниць теж досить різниться від 1,25-2,55% у Тернопільському, Кременецькому і Підгаєцькому районах до 14,22-25,54% у Гусятинському, Заліщицькому та Борщівському районах.

Частка площі територій та об'єктів окремих категорій в природно-заповідному фонді області нерівномірна. Так, лише на долю природного заповідника, регіональних ландшафтних парків, та заказників припадає 98% природно-заповідного фонду, що відображено у діаграмі (рис. 1.).

Проте існуючі заповідні території ще не охоплюють належною мірою всі геоботанічні райони і не формують цілісної системи – "екологічного каркасу", який обумовлює певну екологічну стабільність і забезпечує охорону біологічного та ландшафтного різноманіття. Тому найважливішим завданням оптимізації природно-заповідної мережі є створення нових природно-заповідних територій в тих районах, де їх площа не є достатньою.

Для підтримання нормального ходу біогеоценотичних процесів важливе значення має забезпечення оптимального співвідношення площі природних і антропогенних екосистем. За підрахунками вчених показник освоєності територій не повинен перевищувати 40 – 45 %.

Мережа природно-заповідного фонду Тернопільської області станом на 1 січня 2003 року

№ п/п	Адміністративні райони		Всього заповідних територій		Входять до складу інших заповідних територій		Фактична площа ПЗФ області		Заповідність території районів в % від площ району
	Назва	площа, га	шт.	Га	шт.	га	шт.	га	
	Бережанський	66113	45	3663,75	6	57,00	45	3606,75	5,46
	Борщівський	100587	88	19472,35	26	58,77	88	19413,58	19,30
	Бучацький	80212	33	9328,37	10	38,32	33	9290,05	11,58
	Гусятинський	101616	30	14453,40	5	1,09	30	14452,31	14,22
	Заліщицький	68391	60	17592,94	29	128,91	60	17464,03	25,54
	Збаразький	86306	29	4474,27	1	0,04	29	4474,23	5,18
	Зборівський	97741	11	4493,78	-	-	11	4493,78	4,60
	Козівський	69430	14	1403,72	-	-	14	1403,72	2,02
	Кременецький	91754	37	7856,42	2	16,50	37	7839,92	8,54
	Лановецький	64234	18	2819,12	-	-	18	2819,12	4,46
	Монастириський	58815	27	8120,48	6	19,10	27	8101,38	13,77
	Підволочиський	83726	22	3467,36	2	22,00	22	3445,36	4,12
	Підгаєцький	49638	16	1299,45	3	33,01	16	1266,44	2,55
	Теребовлянський	113003	31	3818,36	-	-	31	3818,36	3,38
	Тернопільський	74911	21	940,02	-	-	21	940,02	1,25
	Чортківський	90344	25	5235,45	8	0,14	25	5235,41	5,79
	Шумський	83800	35	7835,07	8	9,32	35	7825,75	9,34
	м. Тернопіль	5852	9	637,05	-	-	9	637,05	10,89
	Разом:		542	116911,36	104	383,20	542	116527,16	8,42

На території області ще є незаймані території (ліси, водно-болотні угіддя). Для збереження таких екосистем вони повинні одержати статус територій, що потребують охорони, тобто стати заповідними. Однак охорона тільки окремих територій чи об'єктів не забезпечує достатньою мірою збереження і відтворення біологічного різноманіття та природних комплексів. Практична реалізація цієї мети може бути забезпечена шляхом формування на території області екологічної мережі – структурованого комплексу природних і напівприродних (слабо порушених діяльністю людини) територій, який внаслідок збереження і відновлення зруйнованих матеріально-енергетичних взаємозв'язків функціонує як одне ціле.

Екологічна мережа включає три типи територій: 1) території та об'єкти природно-заповідного фонду, 2) природовідновні території, 3) екологічні коридори.

Території та об'єкти природно-заповідного фонду (заповідники, національні природні парки, заказники та інші) складають основу екологічної мережі.

Природовідновні території – залишки певних або вторинних екосистем, із певним потенціалом видів, а також буферні зони навколо заповідних ділянок. Природовідновні території можуть створюватись штучно в сільськогосподарських ландшафтах шляхом ренатуралізації (залуження, заліснення) розораних земель, в першу чергу еродованих.

Екологічні коридори – ділянки, які з'єднують між собою заповідні і природовідновні території. Вони забезпечують міграцію (переміщення) різних видів організмів і поживним речовин.

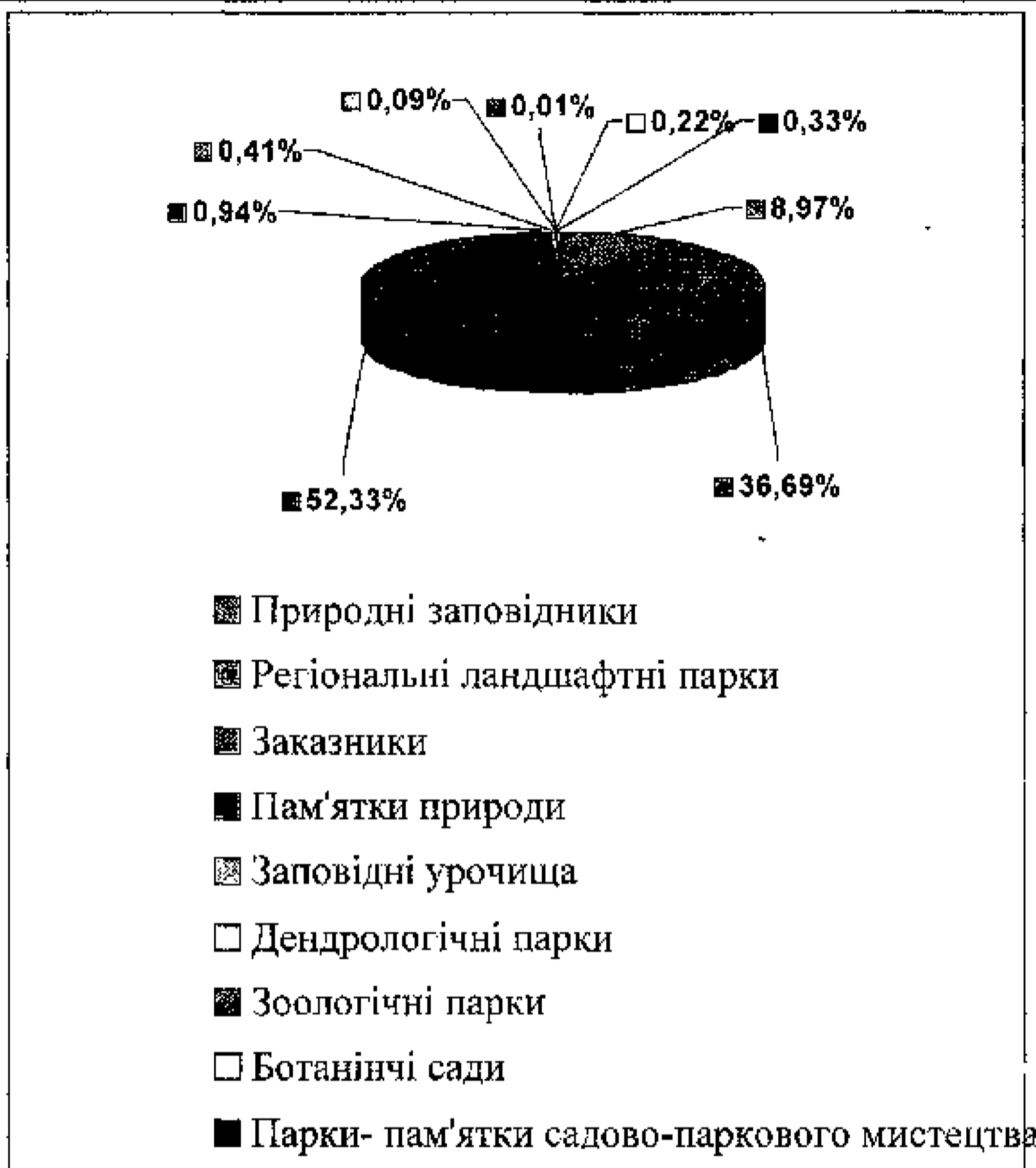

Рис. 1. Структура природно – заповідного фонду Тернопільської області у 2003 році .

Мета формування екологічної мережі – створення природної структури, яка б сприяла: поліпшенню умов проживання людей; збереженню середовища існування видів, угруповань рослин і тварин; збереженню біологічного і ландшафтного різноманіття; невиснажливому використанню природних ресурсів, підвищенню продуктивності угідь.

Створення екологічної мережі дозволить:

- об'єднати в цілісну систему землі природно – заповідного фонду, інші природні і напівприродні території;
- забезпечити збереження і відновлення біологічного різноманіття, уникнути втрат генофонду;
- забезпечити позитивні зміни стану довкілля, поліпшити гідрологічний режим територій, запобігти ерозії ґрунтів, руйнування берегів річок, покращити якість води;
- розширити придатні для рекреаційного використання території, забезпечити розвиток збалансованого туризму, сумісного з вимогами охорони довкілля, збереження біологічного та ландшафтного різноманіття.

Такі функції екологічної мережі мають особливо важливе значення в інтенсивно освоєних районах області, де розораність територій перевищує межу екологічної збалансованості і становить відповідно 76 – 60 відсотків, що сприяє деградації видового складу рослин і тварин.

У зв'язку з цим, проблема збереження природного середовища, невиснажливого використання природних ресурсів, охорони генетичного, видового, біологічного і ландшафтного різноманіття як основи забезпечення збалансованого (сталого) розвитку набула винятково важливого значення. Без її вирішення неможливий подальший розвиток суспільства, забезпечення здоров'я людей, збереження історичної і культурної спадщини.

Література:

1. Адаменко О.М. Приходько М.М. Регіональна екологія і природні ресурси. – Івано-Франківськ, 2000. – 278 с.
2. Волошин І.М. Ландшафтно – екологічні основи моніторингу. – Львів, 1998. – 356 с.
3. П'ятківський І.О. Сучасний стан мережі природно-заповідного фонду перспективи розвитку в Тернопільській області. // Матеріали українсько-польської конференції. – Гримайлів, 2002. – 115 с.
4. Царик Л.П. Ландшафтно-екологічна оптимізація регіональних геосистем обласного рівня. //Наукові записки ТДПУ. Серія: географія. – Тернопіль. – №1. – 2003.

Summary:

The author examines main aspects of development and improvement of Ternopil region protected fund. It is revealed the objective and basic principles of ecological system formation in the context of stable development.

УДК: 911.3:330.115 (47+57)

Дарія КРУК, Степан СТОЙКО

ЕТНІЧНІ ГРУПИ КАРПАТ І РОЛЬ ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ У ЗБЕРЕЖЕННІ ЕТНОГРАФІЧНОЇ ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ГУЦУЛЬСЬКОГО КРАЮ

Історія цивілізації свідчить, що розвиток суспільства був завжди залежним від навколишнього географічного середовища, з яким людина була постійно взаємозв'язана. Із багатой натуральної скарбниці природи вона черпала потрібні для існування біологічні і матеріальні ресурси, а різноманітний світ живої і неживої природи впливав на формування її духовного і культурного життя. Спостереження за природними явищами і процесами у навколишній природі допомагали розвитку пізнавальної сфери людини. Під впливом видового багатства рослинного і тваринного світу, ландшафтного різноманіття та природної гармонії розвивалася її емоційна сфера. Завдяки їй розширювалася духовна сфера людини, що сприяло розвитку мистецтва і культури. Спостереження за складними процесами у живій і неживій природі збагачували людину знаннями, стимулювали логічне мислення, а згодом розвиток наукових і технічних знань. Тому географічне середовище слід розглядати не лише як життєве середовище у есцитичному аспекті, але і в історико-культурному та етнографічному контекстах як природне оточення, в якому відбувається розвиток суспільства, формуються його культурна сфера, характерні особливості та ментальність різних етнічних груп. У літературі радянського періоду цим питанням з ідеологічних причин не приділялося належної уваги. Наукові праці відомого етнолога Л. Гумільова [1, 2], присвячені впливу географічного середовища на етногенез, спеціально замовчувалися і були опубліковані лише після політичних змін у суспільстві. Згаданий вчений у своїх працях розглядає глобальну концепцію розвитку етнічного вигляду планети голістично, тим самим трактуючи, що етноси є соціально-історичною складовою частиною біосфери Землі. Отже етноси являються не тільки соціальне, але і ландшафтно-географічне, вони формуються в різних ландшафтно-географічних зонах, які позначаються не тільки на їх матеріальній сфері, але й